

10 דקות של עיון – מפסח לעצרת

ו. שבע שבתות תמימות

הרב ישי אנגלמן

שלום לכם! בפרק שלנו נחתום את העיון בפרטי מצוות ספירת העומר, ונעסוק בשאלה מעשית מאוד, מה דינו של מי ששכח לספור יום אחד, והאם מצוות ספירת העומר מוגדרת כמצווה אחת רצופה.

ידועים הדברים שמביאים בעלי התוספות (מנחות סו, א, ומעין זה במגילה כ, ב) בשם רב יהודאי גאון, בספרו הלכות גדולות:

היכא דאינשי (=שכח) לברך בלילה ימנה למחר בלא ברכה וכן הלכה אבל אם שכח לילה ויום לא ימנה עוד בברכה דבעינן תמימות וליכא.

(תוספות מנחות סו, א)

אם כן, דעת בה"ג, לפי עדות התוספות היא, שאדם ששכח ולא ספר ספירת העומר בערב, יכול לספור ביום, אך אם שכח לגמרי וכבר הגיע היום הבא, אינו יכול להמשיך לספור, בגלל שיש כאן חיסרון ברצף ובשלמות המצווה: "דבעינן תמימות וליכא". תוספות במנחות עצמם כותבים ביחס לבה"ג ש"תימה גדולה הוא ולא יתכן", וגם הרא"ש בסוף מסכת פסחים (י, מא) מביא שר"י הזקן, בעל התוספות, חלק על בה"ג כיוון שלדעתו "כל לילה ולילה מצוה בפני עצמה היא", וחיסרון של ספירה בלילה אחד, לא מעכב את הלילות האחרים. הגרי"ז (מנחות סו, א, ויסוד הדברים מבואר כבר ברבנו ירוחם, תאו"ח ה, ד) מסביר את נקודת המחלוקת כך: לדעת בה"ג מצוות הספירה כולה היא **מצווה אחת**, לספור במשך חמישים יום, ולכן אם שכח אין אפשרות להמשיך ולספור, כיוון שהמצווה כבר לא תתקיים. החולקים, כאמור, סוברים שכל יום ויום מהווה מצווה בפני עצמה, ולכן חיסרון של יום אחד, לא גורם לביטול המצווה ביום האחר.

אולם, במקורות שונים עולה אפשרות אחרת, שנראית הרבה יותר פשוטה להסביר את דברי בה"ג, לפיו חיסרון של יום אחד בספירה מעכב את המשך הספירה. יתכן שלכולי עלמא, הספירה בכל יום מוגדרת כמצווה בפני עצמה, ובכל זאת – פספוס של יום, מעכב את המשך הספירה, שחייבת להיות רצופה ומתמשכת. מבחינה משפטית כל יום מוגדר כמצווה עצמאית, אך בכל יום המצווה היא להמשיך ולהתקדם, להמשיך את תהליך המנייה, וברגע שהתהליך הופסק אין אפשרות להמשיך לספור. אם נסביר כך נוכל להציע שנקודת המחלוקת בין הראשונים בשאלה האם חיסרון של יום אחד מעכב את המשך הספירה יכולה להתקשר לשתי התפיסות שכבר העלינו במספר הקשרים בנוגע לעניינה של הספירה: השיטה המחמירה סוברת שיסודה של המצווה בתהליך רציף של חשבון וספירה, אך השיטה השנייה סוברת שהמצווה היא בכל יום ויום, להשתייך למרחב הזמן של תקופת העומר, להיות במוזעות לכך שנקודת הזמן שבה אני נמצא כעת אני בתוך 'תקופת העומר'. בשיעור

הקודם הצענו לתלות בנקודה הזו את המחלוקת האם הספירה היא פעולה של חישוב, או פעולה של אמירת נוסח, שמטרתה לשייך את האדם מבחינת תודעתית אל 'תקופת קציר העם בארצו', ולפיה מובן מאוד שגם אם יום אחד האדם לא ספר, לא הכניס את עצמו למודעות הזו, הוא מחוייב להמשיך ולספור בברכה גם לאחר מכן, כיוון שהמצווה היא ליצור את נקודת השייכות הזו בכל יום ויום במשך 'תקופת העומר'.

שיטת בה"ג שהובאה בתוספות, נפסקה גם הלכה למעשה בשו"ע (או"ח תפט, ח), ולמעשה, המנהג המקובל הוא שמי שמפספס יום, חושש לשיטת בה"ג וממשיך לספור בלא ברכה. אולם, להבנה לפיה גם לדעת בה"ג, הספירה בכל יום ויום מהווה מצווה בפני עצמה, אלא שלא ניתן לקיים את המצווה ללא רצף, יש השלכות הלכתיות:

ראשית, שיטה המובאת בפוסקים שלא נפסקה בשו"ע, היא שיטת הרי"ף גיאת (מובאת גם בביאור הלכה תפט, ח), ולפיה מי ששכח לספור יום אחד, יכול להמשיך ולספור גם בימים הבאים בתנאי שביום הבא ישלים את הספירה של אתמול, ובעצם יספור שתי ספירות: אתמול היה כך וכך, היום כך וכך. נראה שלשיטתו העובדה שאדם לא קיים את המצווה אתמול לא מעכבת אותו מלקיים את המצווה היום, כיוון שבאמת בכל יום יש מצווה בפני עצמה. אלא שאין אפשרות לספור היום עשרים יום לעומר, אם האדם לא ספר תשעה עשר יום, ולשיטתו – יש משמעות להשלים היום את המנין של אתמול, כנראה משום שעל ידי כך הספירה של היום נחשבת לספירה שממשיכה את הרצף, ואינה ספירה קטועה.

השלכה נוספת להבנה הזו בשיטת בה"ג נוגעת לשאלה המפורסמת של **קטן שהגדיל** במהלך ימי הספירה, דיון שהאחרונים (החל מהמנחת חינוך שו, א וראו לדוגמה גם בהרחבה בשו"ת אור לציון א, או"ו לו) דנו בו בהרחבה, ביחס לספירת העומר וביחס לדינים נוספים בהלכה: יש שטענו שקטן שהגדיל במהלך ימי הספירה לא יכול להמשיך ולספור בברכה מרגע שנעשה גדול, כיוון שמעתה חיובו בספירה הוא כדין גדול, ולא רק מדין חינוך, וחייב זה אינו שלם כיוון שבתחילת הספירה הוא לא היה 'בר חיובא', ונמצא שמבחינה הלכתית רק החלק האחרון מהספירה שלו נחשב, וממילא אין כאן ספירה שלמה לדעת בה"ג. יש מקום לפקפק בחשש הזה, משתי סיבות: תחילה, לא ברור שמעשיו של הקטן, בחלק הראשון של הספירה, באמת לא נחשבים לספירת מצווה: גם אם קטן הוא לא 'בר חיובא', אין זה מכריח שספירתו לא נחשבת למעשה מצווה, וייתכן שגם להבנה לפיה מצוות ספירת העומר היא מצווה אחת רצופה יש מקום לומר שקטן זה שהגדיל יכול להמשיך ולספור.

אולם, וזה העיקר מבחינתנו, אם נבין שגם לדעת בה"ג כל יום מהווה מצווה בפני עצמו, וחסרון יום מעכב מפני שיש תנאי של מעשה ספירה רצוף ומתמשך, עוד יותר פשוט לומר שקטן שהגדיל יכול להמשיך ולספור, כיוון שגם אם מעשיו כשהיה קטן לא נחשבים ל'מעשה מצווה' במובן ההלכתי, הם יכולים להיחשב ל'מעשה ספירה', וסוף סוף במציאות בכל תקופת העומר הוא עושה מעשה רצוף של ספירה שאין בה שום חיסרון.

השלכה נוספת להבנת שיטת בה"ג העלו האחרונים ביחס לאדם שיודע שבאמצע ימי הספירה לא יוכל להמשיך ולספור, בגלל אונס כל שהוא, כמו עניין רפואי. לכאורה, לדעת בה"ג אדם כזה גם לא יכול להתחיל ולספור בברכה, כי הוא יודע בוודאות שבשלב מסוים הוא יפסיד את הספירה, ונמצא שלא יקיים שום מצווה, ומראש ברכתיו הן לבטלה. אולם, לפי ההבנה שגם בה"ג מודה שכל יום מהווה מצווה בפני עצמו, יש לומר שאדם אמור

להתחיל ולספור כרגיל, וכשיארע מה שיארע ולא יוכל להמשיך ולספור, הוא ייחשב כאנוס, ומכאן והלאה כשיחסיר יום אכן יפסיק לספור בברכה.

יתכן שהבנה זו, המגדירה את הספירה כולה כתהליך רציף ומתמשך, מתקשרת למנהג נוסף שמקורו כבר בסידור רב סעדיה גאון, ומלבד מה שהוא מובא במקורות נוספים, הוא גם מנהג התימנים עד ימינו: לפי מנהג זה, ביום האחרון של ספירת העומר הספירה כוללת בתוכה את העניין של 'תמימות': "וכשהגיע לליל ה' בסיון אומרים: יומאי ארבעין ותשעה יומי דעומרא דהון שבעה שבועי שלמי". הספירה של היום האחרון חותמת את התהליך הרציף והמתמשך, וממילא כחלק מהספירה, אנחנו מציינים את שלמותה.

יתכן שגם השיטה החולקת על בה"ג, וסוברת שספירה של יום אחד לא מעכבת את המשך הספירה, מסכימה באופן עקרוני עם התפיסה לפיה ספירת כל הימים מהווה רצף תהליכי אחד. כיוון כזה ניתן להעלות מדברי ספר החינוך, המביא את שיטת בה"ג וכותב: "לא הודו מורינו שבדורינו לסברא זו, אלא מי ששכח יום אחד יאמר אמש היו כך בלא ברכה, ומונה האחרים עם כל ישראל". החינוך פוסק אם כן כדברי הרי"ף גיאת שניתן להמשיך את הספירה על ידי כך שביום הבא מזכירים את הספירה של אתמול, אך גם מוסיף וכותב שאדם זה 'מונה האחרים עם כל ישראל'. נראה מהדברים שהאפשרות להמשיך ולספור לא נובעת מכך שאין קשר בין הספירה של אתמול לספירה של היום, אלא שעל אף שבאופן פרטי האדם פספס את הרצף, הוא יכול להמשיך ולספור מכח שייכותו אל הספירה הכללית של עם ישראל, שעובר תהליך רצוף ומתמשך, שכפי שכבר הסברנו באחד הפרקים הקודמים אולי גם מחיל את קדושת הזמן של חג השבועות שיחול ביום החמישים, ועל ידי ההשתייכות לספירת הכלל, האדם יכול להמשיך ולמנות בברכה גם אם באופן פרטי פספס את הספירה (ראו בעניין זה בספר ארץ הצבי לרב צבי שכטר, תלמיד הגרי"ד סולובייצ'יק, סימן ג).

לסיום, יש לציין לדבר שלא רבים יודעים אותו, הקשור לאופן בו הובאו דברי בה"ג בחלק מבעלי התוספות ובשו"ע. כאמור, מדבריהם עולה שלדעת בה"ג חיסרון של **כל יום** מימות הספירה גורם לכך שאין אפשרות להמשיך ולספור בברכה בהמשך. אולם, כמה ראשונים (בניהם: תוספות הרא"ש למגילה כ, ב, ר"ן פסחים כה, א) הביאו את דברי בה"ג בנוסח מעט שונה, והוא גם זה שמופיע לפנינו בספר הלכות גדולות (סימן עא, הלכות מנחות, וראו גם טור או"ח תפט בשם רב סעדיה גאון):

"היכא דלא מנה עומר **לילה קמא** לא מאני בשאר לילותא... דבעינו שבע שבתות תמימות ולילות"...

מדברים הללו נראה שהעיכוב הוא דווקא בלילה הראשון, וייתכן שלשיטה זו בלילה הראשון גם לא מועילה השלמת הספירה ביום, כיוון שיש צורך בשבע שבתות תמימות, המתחילות מהלילה. ייתכן אם כן שגם לדעת בה"ג עצמו, אין הכרח שהספירה במשך כל שבעת השבועות תהיה רצופה, אלא שהספירה תתחיל בזמן, ותתחום את כל מסגרת הזמן של תקופת העומר, מתחילתה ועד סופה. בעקבות כך שנוסח זה מתועד בידינו היום במספר מקורות, ובצירוף העובדה שרוב הראשונים המצויים בידינו כיום לא חששו לשיטת בה"ג בנוסח בו הובאו דבריו אצל חלק מבעלי התוספות, העלו כמה רבנים בדורנו את ההשערה שאם נתונים אלו היו עומדים לפני מרן השו"ע

הוא לא היה חושש לעמדת בה"ג המוצגת בבעלי התוספות, וממילא ייתכן שניתן להכריע הלכה למעשה שמי שפספס ספירה במהלך תקופת העומר, שאינה ספירת היום הראשון, יכול להמשיך ולספור בברכה.¹ הפרק הבא בסדרה יוקדש לענייני היום החמישים, יום הסיום של תהליך ספירת העומר, שבמוקדו עומד קרבן שתי הלחם.

¹ ראו בעניין זה במאמרו של הרב רועי סיטון, "תקנתו של מי ששכח לספור את העומר", אסיף ד (תשע"ז): [תקנתו של מי ששכח לספור את העומר – ספריית אסיף \(asif.co.il\)](#)